

Cselényi István Gábor

A magyar görög katolikus énekek – IV. Magyar énekszóval

Román hatások

Nem volna teljes a kép, ha nem szólnánk arról a részleges hatásról, amelyet a ruszinon kívül a *román keleti egyházi ének* tett dallamvilágunkra. Még az uniók körüli időkből vannak feljegyzések „görög hiten lévő” máramarosi keresztényekről, akiket hol románoknak (vlachoknak), hol kunoknak neveznek. A jezsuiták feljegyzik, hogy 1664-ben Konstantin moldvai fejedelem Sárospatakra jött, hogy ott Rákóczival szövetséget kössön, s ezt használták fel a munkácsi uniált és nem uniált püspökök, hogy tisztelegjenek a fejedelem előtt. A munkácsi püspököket itt hol rác, hol román, hol kun püspököknek nevezték. Van tehát alap arra, hogy a moldvai, ruszin és magyar és az észak-erdélyi román egyházi kultúra érintkezhetett, sőt közös forrásból táplálkozott. Később aztán a Kárpátalján a ruszin ág került uralomra, amott a románok önálló egyházszervezetig jutottak, de – feltehetően – a munkácsi ill. a szatmári és a nagyváradai egyházmegye találkozási területein továbbra is megmaradt a kölcsönhatás a ruszin (vagy ahogy Szabolcsban és Biharban mondták: az „orosz”) és a román eredetű keleti szertartásúak között.¹

Cselényi István Gábor görög katolikus teológiai tanár (Nyíregyháza).

Ami az énekeket illeti, mint említettük, a román egyházi énekekre – szerb közvetítéssel – erősebben hatott a *bizánci jelleg*. Ez érteti meg, miért olyan eltérőek a román eredetű paróchiák eredeti énekei (Nagyléta, Vértes, Kokad, Álmos, Bagamér, Bedő). Ezekben a területeken nemcsak román dallamok maradtak fenn, de olyan sajátos szertartások, szokások is, mint temetés után az ún. pausz (tor), vagy a „halottak húsvéja”. A román eredetű dallamokat azután itt is fokozatosan a „hivatalos” éneklésmód váltotta vagy váltja fel.

A most már tényleg magyar liturgikus ének

A XVIII. századtól jelentkezett az az igény, hogy a keleti szertartású magyarok *anyanyelvükön énekeljék* liturgiájukat. Az egyháztörténeti kiadványok részletesen beszámolnak a fordítók munkájáról.² Itt csak az *énekeskönyvek* soráról szeretnék számot adni. A múlt század második felében a magyarajkú lakosság körében Roskovics Ignác hajdúböszörményi paróchus Debrecenben nyomtatott „Óhitű imádságos és énekes könyve” terjedt el, amely hamarosan számos kiadást ért meg. A század végén Danilovics János hajdúdorogi püspöki helynöknek, a magyar külhelynökség vezetőjének ugyancsak Debrecenben megjelent énekeskönyve vált népszerűvé.

¹ Mosolygó József: „Egyházi énekeinkről”, *Görögkatolikus Szemle*, 1944. jan. 16-i száma, 3. o.

² Timkó Imre: *Keleti kereszténység, keleti egyházak*, Budapest 1971. 467. kk.

A hajdúdorogi egyházmegye kebelén belül aztán útjára indult a Melles Emil-féle ima- és énekeskönyv; megjelent Krajnyák Gábor Gyűjteményes nagy énekeskönyve, amely néhány mintadallam kottáját is tartalmazta. Az immár „kanonizált” Boksay–Malinics Irmológion mellett ez és Janetschek Járai István többszólamú feldolgozása jelent meg nyomtatott kottázásban. A nagy tömeg kezébe csak az énekek szövegei kerültek, így 1934-től a „Dicséjétek az Úr nevét” című, Miskolcon megjelent papi énekeskönyv, s ennek kivonata, az ugyancsak ott megjelent könyv: „Énekeljétek a mi Istenünknek!”

Közben egyes helyeken még a régebbi fordítások éltek tovább. 1937-ben Makón pl. Kerek György kántortanító a Danilovics- és a Krajnyák-féle énekeskönyvekből adott ki válogatást, Gebri János beregszászi kántortanító pedig verses népénekekkel jelentkezik 1940-ben.

A ma elterjedt imakönyv 1958-ban jelent meg „Emeljük föl szívünket” címmel, a „Dicséjétek az Urat” című énekeskönyv pedig 1954-ben. Azóta ezek többször is megjelentek. Sajnos, ma még csak kéziratban őrizzük Rohály Ferenc teológiai tanár fordítását, amely – az előzőekkel ellentétben – nem ósláv, hanem görög szöveg alapján készült és tartalmazza összes szertartásaink és az egyes szentek ménea-énekeit is.

A *liturgikus ének kérdése* – mint erről az említett sajtóviták tanúskodnak – különösen a 30-as években és a 40-es évek elején került előtérbe. Ez a vita segített énekanyagunk múltjának feltárásában, de sajnos, nem vezetett el az egységesítésig, a végleges rögzítésig. Érdekes, hogy ekkor a prozódia problémái még fel sem merültek. A hangszerkíséret kérdésében ez a kor egyértelműen az orgona, harmónium használata felé hajlott.³

Egyházi énekünk szempontjából döntő fordulatot jelentett a Nyíregyházi Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet megalapítása (1950-ben). Az azóta eltelt 3 és fél évtized alatt formálódott ki a *nyíregyházi énekmod*, amelyet az innen kikerült fiatal papok immár egységesen vittek szét az egyházmegyébe, még ha nem is tudták megszüntetni a helyi dallamvariánsok hatását. Az 1985-ben megindult pócsi, nyárvégi kántortanfolyam bizonyára tovább erősíti majd az egységesülést. A legutóbbi években – egyelőre kézi kottázás és fénymásolás révén – ezt a nyíregyházi énekanyagot sikerült a papnövendékek kezébe adni.

Mint talán eddig is kitűnt, kirajzolódtak a „keleti zenetörténet” körvonalai. Továbbra is sürgős feladatként, hogy az összegyűjtött anyag nyomtatásban is megjelenjen.

Mielőtt azonban ez megtörténne, át kellene „fésülni” énekanyagunkat prozódiai szempontból. Őseink fülében még elevenen éltek az ósláv liturgikus szövegek, ezért nem érezték bántónak a szavakat kettészakító hangsúlyozást, a véghangsúlyt, a rövid szótagok nyújtását, hosszúak rövidre nyírbalását, egyszerűen a *magyartalanságokat*. Ma már mindez bántja fülünket. Elodázhatatlan tehát a „magyarítás”.

³ Orosz István: „A magyar görög katolikusok egyházzeneje”, i. m. 2. o., *Egyházmegyei körlevélek*, 1985/4.

A végletek ismeretese: új, „magyaros” dallamok vagy a meglévő meghagyása. A megoldás az „arany középút” lenne. Énekeink annyira sajátos értéket jelentenek, hogy nyilvánvaló: dallamainkat nem csorbíthatjuk. Egyetlen megoldás – a dallamok megőrzésével – a merev szótag-elosztás feloldása lenne, amit könnyen lehetne még a szöveges kiadásban is jelölni (kötőjellel, nyíllal, szótag alatti félkörrel stb.).

S ha egyházmegyénkben a nyíregyházi dallamok lettek is irányadók, ez nem jelenti azt, hogy nem lenne érdemes felkutatni a *másutt meglévő melódiákat*. A dallamkincsünk számbavételére vonatkozó eme felhívásoknak mind a mai napig semmi foganatja sem volt. Pedig pl. kerub-énekek, Szent Isten-ének stb. tekintetében sok érték bukkanna felszínre.

Vitakérdések

Végezetül néhány ún. *vitakérdésről* szeretnék szólni. Ott van mindenekelőtt a *hangszeres kíséret* ügye. Az álláspontok ismertek: Keleten, úgymond, csak „vox humana” volt, illetve: „Dicsérjétek húrokon és hangszereken...” A hajdúdorogi egyházmegyében az idők folyamán az a gyakorlat alakult ki, hogy a „nagymise” legyen valóban az „emberi hangé”, ugyanígy a vecsernye, az utrenye, a temetés, míg az „olvasott liturgián”, azután esküvőn, paraklison stb. esetleg szerepelhet hangszer is. Kétségtelen, kétélű kérdésről van szó, mert a harmónium leszoktathatja a híveket az együtt-éneklésről, ugyanakkor segíthet is az egységes – és esés nélküli – éneklésben. Ami vitathatatlan: a hangszer semmiképp sem töltheti be nálunk azt a szerepet, mint amit a latin rítusban, semmiképp sem szolgálhat az aktív részvétel rovására, legfeljebb csak segítő, aláfestő szerepe lehet (kíséretjelleg, éppen a polifónia pótlására), ehhez azonban megfelelő szintű feldolgozások szükségesek lennének.

S így már el is érkeztünk a következő vitaponthoz: az *egy- vagy többszólamúság* kérdéséhez. Mint láttuk, énekeink döntően szláv forrásokból merítettek. Jellegükből fakad tehát, hogy igénylik a polifóniát. Bartók, Kodály és mások népdalfeldolgozásai mutatják – amelyeket iskolás gyerekek tömegével tanulnak meg szerte az országban, immár több évtizede –, hogy a polifónia semmiképp sem idegen tőlünk, éppúgy vérünkben van, mint a környező népek vagy elődeink esetében. Papnevelő intézetünknek ezért törekvései közé tartozik, hogy legyen jelen a liturgiában a többszólamúság, olyan minták nyomán, mint a kárpátaljai, az ukrán, az orosz énekkultúra alkotásai. Ezek nyomán próbáljuk „népénekeinket” is többszólamúvá tenni. Örvendetes, hogy a még nagyon csírájában lévő kezdeményezés mellé máris felsorakoztak más városok (Debrecen, Miskolc) fiataljai is, ami egyúttal az *idők szavát* is mutatja.

Hetvenöt éves múlt után egyházmegyénkben az éneklés *reneszánsz előtt áll*. Valahogy ahhoz hasonló folyamatról van itt szó, mint amit az ősrégi ikonok újrafelfedezése, újra eredeti fényükben való felragyogtatása jelent. Fel kell ismernünk énekeink évszázadokat, sőt évezredek átölelő értékeit, és azokat teljes fényükben kell próbálnunk a világ elé tárni!

170

Sopr 1
2
3
Al- le- lu- ia,
ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al-

M.s. 1
2
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,

C.a. 1
2
lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,

Ten 1
2
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,

Bar 1
2
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,
Al- le- lu- ia,

Basso
ia,
Al- le- lu- ia,

Serei Zsolt: Terra tremuit (offertórium) – részlet